

leştirilmiş 6,30 m. çapında bir daireden meydana gelmektedir. Âyinlere tahsis edilmiş olan bu yuvarlak planlı kesim, mihrap-cümle kapısı eksenine üzerine ve mihraba teğet olarak yerleştirilmiştir. Çatı altında gizlenen bağdâdî sıvalı kubbe iki kat yüksekliğindeki daire planlı bölümü taçlandırır. Dikdörtgenle daire arasında kalan ve âyin alanını üç yönden (batı, doğu ve kuzey) kuşatan iki katlı mahfillerin sınırında eşit aralıklarla on ikişer adet ahşap dikme sıralanır. Her iki katta da ikisi mihrap duvarına gömülmüş bulunan bu dikmeler daire kesitli olup Dor nizamında başlıklarla donatılmıştır. Zemin katta kuzey duvarının ekseninde sepet kulpu biçiminde bir kemere sahip olan giriş, güney duvarının ekseninde de yarım daire planlı ve yuvarlak kemerli mihrap yer alır. Bu katta güney ve kuzey duvarlarında ikiser, batı ve doğu duvarlarında üçer, üst katta ise her duvarda ikiser pencere açılmış, bütün bu açıklıklar sepet kulpu biçiminde kemerlerle geçilmiştir. Tevhidhâne binasında kullanılan kemer tipi, ayrıca yuvarlak kemer ve Dor nizamında başlıklar, II. Mahmud döneminde Osmanlı mimarisini etkilemeye başlayan Fransa kaynaklı empire üslûbundan alınmıştır. Yapıda hiçbir süslemeye yer verilmemiş olması da aynı üslûbun etkisiyle açıklanabilir.

Diş görünümüyle tek katlı sıradan bir konutu andıran türbe kâgir duvarlı ve

kırma çatılı basit bir yapıdır. Dikdörtgen planlı (7,60 × 6,00 m.) esas türbe mekânının kuzeyinde, yine dikdörtgen planlı (2,75 × 1,60 m.) bir giriş bölümü bulunur. Sepet kulpu biçiminde kemerleri olan sekiz adet pencereyle aydınlanan ve küçük bir mihrapla donatılmış bulunan türbe de tekkenin dört postnişini, ayrıca ikinci postnişin Şeyh Ali Sâbit Efendi'nin eşi Enise Hanım, kızı Şerife Hâdiye Hanım ve oğlu Şeyh Seyyid Ahmed-i Sayyâd gömülüdür. Türbenin yanındaki küçük hazîrede tekkenin bazı mensuplarına ait kabirler vardır.

Tekkenin ortadan kalkmış bulunan bölümlerinin mimari özellikleri tesbit edilememiştir. Ancak padişahlardan, tekkenin zengin mensuplarından ve Evkaf Nezâreti'nden gelen yardımlar sayesinde mutfağın bir imaret gibi faaliyet gösterdiği, şeyh dairesi olarak anılan selâmlığın büyük taş merdivenli geniş kapısı üzerinde "Âsitâne-i Mâriyye" yazılı bir kitâbenin bulunduğu bilinmektedir.

Mâriî Tekkesi'nin mimari açıdan en ilginç yönü tevhidhânedeki âyin alanının yuvarlak planlı olarak tasarlanması ve on iki adet dikmeyle kuşatılmasıdır. On iki imamı sembolize eden bu düzenleme on iki terklı Rifâî tâc-ı şerifinde görüldüğü gibi Bektaşîler'in kullandığı hemen bütün tarikat eşyasında, ayrıca bu tarikatın İstanbul'daki en önemli tesisi olan Merdivenköy Tekkesi'nde meydan evinin tasarımında da karşımıza çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 270; Necmi Tarkan, *Kartal'da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma'rîfiye*, İstanbul 1964; M. Baha Tanman, "Ma'rîfî Tekkesi", *DBİst.A*, V, 232-233; Ekrem Işın, "Rıfâîlik", a.e., VI, 328.

M. BAHÂ TANMAN

MÂRIKA

(bk. HÂRİCİLER).

MÂRİYE

(ماریة)

Mâriye bint Şem'un el-Kıbtîyye
(ö. 16/637)

H. Peygamber'in câriyesi.

Babası Mısır'ın Saîd bölgesinden ve Kıbtî denilen yerli halkındandır. Ancak onun aslen İranlı veya Rum olabileceği de kaydedilmiş (Hamîdullah, II, 745), annesinin hristiyan bir Rum olduğu belirtilmiştir.

H. Peygamber, hicretin 7. (628) yılında komşu ülkelerin hükümdarlarını İslâmiyet'e davet etmeye başlayınca Bizans'ın İskenderiye valisi ve Mısır mukavkısı olan Cüreyç b. Mînâ'ya da Hâtı b. Ebû Beltea ile bir mektup gönderdi. Mektubu okuyup ona değer verdiği, hatta benimsemesine rağmen Bizans imparatorundan çekindiği için İslâmiyet'i kabul etmediği ileri sürülen Cüreyç b. Mînâ (Belâzûrî, I, 449), Resûl-i Ekrem'e yazdığı cevabî mektupla birlikte câriyelerinden Mâriye ile kız kardeşi Sîrîn'i, bir rivayete göre de bunlarla birlikte başka iki câriyeyi (Taberî, II, 128), Mâriye'nin amcasının oğlu Me'bûr adlı hadım ağasını, ayrıca 1000 miskal altın, kıymetli elbiseler, kumaşlar, güzel kokular, bir merkep, bir katır (bk. DÜLDÜL) vb. hediyeler yolladı.

Hâtı b. Ebû Beltea'nın Medine'ye dönerken yanındakilere İslâmiyet'i anlattığı, Mâriye ile Sîrîn'in müslüman olduğu, Me'bûr'un ise daha sonra Resûl-i Ekrem hayattayken İslâmiyet'i kabul ettiği veya Mâriye ile Sîrîn'in Medine'de H. Peygamber'in tebliği üzerine İslâm'a girdiği zikredilmektedir (İbn Sa'd, I, 134; Zübeyr b. Bekkâr, s. 56). Resûlullah Mâriye'yi kendine câriye olarak aldı, Sîrîn'i de şair Hassân b. Sâbit'e hediye etti. Mâriye bir müddet Ümmü Süleym bint Milhân'ın (bazı kaynaklara göre Hârîse b. Nu'mân) evinde misafir edildi, ardından Medine'nin Avâli (Âliye) semtindeki Kuf bölgesinde bulunan bir eve yerleştirildi.

Bazı kötü niyetli kimselerin (Şîa'ya göre H. Âişe'nin, bk. Şeyh Müfîd, s. 5) Mâriye ile onun hizmetinde bulunan bir Kıbtî veya Mısır'dan birlikte geldikleri hadım köle hakkında dedikodu çıkarması üzerine Resûlullah bu iddiayı araştırmak için H. Ali'yi görevlendirdi; Kıbtî'nin de hadım olduğu ortaya çıkınca dedikodu kapandı. H. Hatice dışında hiçbir hanımından çocuğu olmayan Resûl-i Ekrem'in 8 yılının Zilhicce ayında (Nisan 630) Mâriye'den bir erkek çocuğu dünyaya gelince (bk. İBRÂHİM) Mâriye ümmüveled statüsüne geçerek hürriyetine kavuştu.

Güzel bir hanım olduğu belirtilen Mâriye'ye Resûl-i Ekrem'in ilgi göstermesi başta H. Âişe olmak üzere diğer eşlerinin kıskanmasına yol açtı. Bir defasında Hafsa, evinde bulunmadığı sırada Resûlullah'ın orada Mâriye ile beraber olduğunu öğrenince çok üzülmüş, H. Peygamber de bu konuyu kapatmasını tembih ederek artık Mâriye'yi kendine haram kıldığına dair yemin etmişti. Bunu Peygamber hanımları için bir müjde kabul

Mâriî Tekkesi'nin semâhâne tarzındaki tevhidhânesinden bir görünüş

eden Hafsa durumu Hz. Âişe'ye haber verince Resûl-i Ekrem'e hitaben, eşlerini memnun etmek için Allah'ın helâl kıldığını kendisine haram kılmasını doğru bulmayan âyetler (et-Tahrîm 66/1-2) nâzil olmuştur (Ebû Dâvûd, s. 201-202). Bu âyetlerin, Hz. Peygamber'in diğer eşi Zeyneb bint Cahş'ın evinde bal şerbeti içmesini kıskanan hanımlarına balı kendisine haram kıldığını söylemesi üzerine indiği de kaydedilmiş (Buhârî, "Tefsîr", 66/1), bu arada her iki olayın da âyetin nüzûl sebebi olabileceği belirtilmiştir (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 525).

Mâriye Medine'de vefat etti, cenaze namazı Hz. Ömer tarafından kıldırıldıktan sonra Cennetü'l-baki'de defnedildi. Mâriye dolayısıyla Mısırlılar'ı kendine hısım kabul eden Resûl-i Ekrem, ileride Mısır fethedildiği zaman halkına iyi davranılmasını tavsiye etmiş (Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 226, 227) ve bu tavsiyesi yerine getirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 66/1; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 226, 227; Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1408/1988, s. 201-202; Dârekutnî, *es-Sünen*, Kahire, ts. (Dârü'l-mehâsin), I, 144; IV, 41-42, 131, 132; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 41-43, 45; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 134-137; VIII, 212-216; Zübeyr b. Bekkâr, *el-Müntehab min kitâbi Ezvâci'n-nebî* (nşr. Sekîne eş-Şihâbî), Beyrut 1403/1983, s. 55-62; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 448-450; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407, II, 128, 141, 177, 214, 216; Şeyh Müfid, *Risâle havle haberi Mâriye* (nşr. Mehdi es-Sabâhî, *el-Mesâ'ilü's-Sâgâniyye* içinde), Beyrut 1414/1993; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, IX, 18, 219; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 410-413; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 249; II, 276; V, 138; Nevevî, *Şerhu Müslim*, X, 76, 77; XVI, 97; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VIII, 111-112; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatib), VIII, 525; Hamîdul-lah, *İslâm Peygamberi*, I, 340-344, II, 745-746; M. Ali Mahlûf el-Adevî, *Mâriye el-Kıbtıyye*, Kahire 1406/1986; F. Buhl, "Mâriye", *JA*, VII, 340-341; a.mlf., "Mâriya", *EP* (İng.), VI, 575.

AYNUR ÜRALER

MARTINI, Raymundus (1230 - 1284)

İspanyol şarkiyatçısı,
Dominiken misyoner.

İspanya'nın kuzeydoğusundaki Subirats'ta doğdu ve Dominiken misyoner-rahibi olarak yetişti; bu arada iyi derecede Arapça ve İbrânice öğrendi. 1250 yılında kendisine, görevlerini başarıyla gerçekleştirip İslâm'a karşı daha iyi mücadele edebilmeleri için misyoner-rahip-

lere müslüman dillerinin öğretilmesi gerektiğine inanan tarikat liderleri tarafından bu amaçla araştırma ve çalışma yapma görevi verildi. Bunun üzerine o sırada hristiyanlarla iyi ilişkiler içinde olan ve topraklarında faaliyet göstermelerine, konsolosluklar açmalarına izin veren Hafsîler'in yönetimindeki Tunus'a gitti ve burada misyonerler için bir Arapça okulu açtı. 1264'te yahudilerin elindeki mevcut kitapları incelemek için kurulan komisyona üye seçildi. 1270'te Fransa Kralı IX. Louis'nin Tunus'a karşı başlattığı VIII. Haçlı Seferi'nde kraliyet danışmanı olarak görev aldı. 1281'de Barcelona'daki İbrânice okuluna öğretmen tayin edildi ve üç yıl sonra bu şehirde öldü. Arapça, İbrânice, Keldânice, Grekçe ve Latince bilen Martini, Tervat ve diğer yahudi kutsal kaynakları ile Kur'an üzerine incelemeler yaptı. *Şahîh-i Buhârî* ve *Şahîh-i Müslim*'e, İslâm düşüncesine, özellikle İslâm felsefesine ve kelâma vâkıf olan Martini İbn Sînâ, Gazzâlî, İbn Rüşd ve Fahreddin er-Râzî gibi âlim ve filozofların eserlerini incelemiş, onlardan etkilenmiş ve bazı görüşlerini temellendirmede bu eserlerden faydalanmıştır.

Eserleri. 1. *Pugio Fidei adversus Mauros et Judaeus*. 1278 yılında Latince ve İbrânice olarak kaleme alınan eser hristiyan akaidinin savunmasıdır ve Dominiken tarikatı üyeleri için bir el kitabı mahiyetinde hazırlanmıştır. Özellikle yahudilerin Hz. İsâ'nın mesîhliğine ve teslîs inancına yönelttikleri eleştirilere karşı bir savunma olan çalışmada Ahd-i Atîk başta olmak üzere Mişna ve Midraş gibi yahudi kaynaklarından pasajlar aktararak hristiyan görüşleri temellendirilmeye çalışılmıştır. Bunların dışında İslâm kaynaklarına da başvurulmuş ve Meryem'in peygamberî karakterine delil olması için bazı âyetlere dayanıldığı gibi Meryem'den ve Hz. İsâ'dan bahseden hadislerle de yer verilmiştir. Bazı bölümlerde ise Allah-âlem ilişkisi, âhiret ve nefsin ölümsüzlüğü gibi metafizik konularına temas edilerek bu çerçevede İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbîhât*'ı, Gazzâlî'nin *el-Münkız mine'd-dalâil*'i, *Tehâfütü'l-felâsife*'si, *Mişkâtü'l-envâr*'ı ve *Mizânü'l-'amel*'i, İbn Rüşd'ün *Tehâfütü Tehâfütü'l-felâsife*'si ve Fahreddin er-Râzî'nin *el-Mebâhi-sü'l-meşrikiyye*'sinden temel referans kitapları olarak faydalanılmıştır. Eser ilk defa Joseph de Voisin'in mukaddimesi ve notlarıyla birlikte neşredilmiş (Paris 1651), daha sonra J. B. Carpozov tarafın-

dan ilâvelerle birlikte tekrar basılmıştır (Leipzig 1687). 2. *Explanatio symboli apostolorum ad edita fidelium institutionem*. Resullerin görevleri hakkında olan eseri James March yayımlamıştır (Barcelona 1908). 3. *Sûretün mu'ârîza li'l-Kur'ân*. Adından, Kur'an'daki bir sûrenin benzerinin ortaya konulmasına çalışıldığı anlaşılan eser günümüze ulaşmamıştır (Abdurrahman Bedevî, s. 214-215). 4. *Capistrum Judaeorum*. Yahudilik'le ilgili olup zamanımıza intikal etmemiştir. Bunların dışında Martini'ye bazı kitaplar atfedilmekteyse de bunların ona aidiyeti şüphelidir (*New Catholic Encyclopedia*, XII, 104).

BİBLİYOGRAFYA :

J. W. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 15-16; Necib el-Akiki, *el-Müşteşrikün*, Kahire 1964, I, 131; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müşteşrikin*, Beyrut 1984, s. 213-215; Sâlim el-Hâc, *ez-Zâhiretü'l-istişrâkiyye ve eşeruhâ 'ale'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, Malta 1991, s. 52; P. F. Mulhern, "Raymond Martini", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1981, XII, 104; A. Duval, "Raymond Martin", *Catholicisme*, XII, 527-528.

ÖMER MAHİR ALPER

MARTOLOS

Osmanlı askerî teşkilâtında
çeşitli hizmetler gören
özel bir sınıf.

Bazı kaynaklarda martoloz, martiloz vb. şekillerde yazılan kelime, Bizans İmparatorluğu'nda bir milis kuvvetinin adı olan armatolos veya amartolosa bağlanır. Osmanlı askerî grupları içine ilk defa ne zaman girdiği bilinmemekle birlikte bunun oldukça erken bir tarihte gerçekleşmiş bulunduğu kabul edilir ve kesin hatlarıyla II. Murad zamanında 1421-1438 yılları arasında ortaya çıktığı belirtilir. Bazı Osmanlı kroniklerinde Osman Gazi'nin İnegöl tekfuruna karşı giriştiği harekât sırasında ve oğlu Orhan Bey'in Konur Kalesi'ni fethederken martoloslardan haberci veya casus olarak yararlandıkları nakledilir (Âşıkpaşazâde, s. 5, 50). Aynı şekilde II. Kosova Savaşı (852/1448) öncesinde II. Murad'ın da casus olarak martolos kullandığı (Neşrî, II, 659), oğlu Fâtih Sultan Mehmed devrinde akıncı kumandanları Mihaloğlu Ali ve İskender beylerin Macaristan'a yönelik akınlar sırasında hristiyan kıyafetinde müslüman martoloslar istihdam ettikleri bilinmektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren martoloslar Anadolu'da özellikle Fâtih'in Kara-